

ЕМОЦІЙНА ТА СОЦІАЛЬНА ВІДСТОРОНЕНІСТЬ УКРАЇНЦІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ: РЕЗУЛЬТАТИ ПІЛОТАЖНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Сафронова Марія Ігорівна¹, Петровська Інга Ростиславівна²

¹Спеціаліст психології, Провідний фахівець із зовнішніх та внутрішніх комунікацій, ТОВ «КК "АГРОЦЕНТР-УКРАЇНА"», м. Львів (Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-5179-5607>

²Доктор психологічних наук, професор кафедри психології, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів (Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7544-945X>

UDC: 159.942:159.98

АНОТАЦІЯ

У контексті повномасштабної війни в Україні зростає потреба в глибшому розумінні психологічних механізмів відстороненості громадян від суспільно значущих тем. Актуальність теми зумовлена необхідністю виявлення не лише форм пасивності, а й прихованих стратегій емоційного та морального самозахисту.

Мета дослідження – виявити особливості соціальної, моральної та емоційної відстороненості у населення України в умовах війни. Об'єкт дослідження – відстороненість як соціально-психологічний феномен. У статті дослідницька увага спрямована на ставлення громадян до держави, війни, волонтерства, а також рівень апатії, втому від співчуття та моральної відстороненості.

Методологічну основу становить кількісне дослідження за допомогою авторської анкети, що охоплює кілька тематичних блоків. Аналіз даних здійснювався за допомогою непараметричних статистичних критеріїв.

Отримані результати свідчать про наявність кількох типів відстороненості, що відрізняються за проявами, інтенсивністю та соціально-демографічними характеристиками. Зокрема, виявлено вищий рівень емоційного дистанціювання серед жінок, молоді та жителів великих міст. Значущими предикторами виявилися також професійний статус і вік, тоді як регіон проживання мав мінімальний вплив. Були окреслені різні профілі реакції: від активної залученості до психологічного “вимкнення” у відповідь на хронічне навантаження. Практична цінність дослідження полягає в можливості використання його результатів у сфері кризової психології, громадянської освіти, інформаційних кампаній та підтримки волонтерських рухів. Запропонована типологія відстороненості також може бути використана для розробки цільових інтервенцій, спрямованих на зміцнення соціальної згуртованості.

Постановка проблеми. реальність українців. На фоні щоденних Повномасштабне вторгнення Російської загроз життю та здоров'ю громадян, Федерації на територію України, що відбулося травматичних подій, втрат домівок та 24 лютого 2022 року, має суттєвий близьких, вимушених переміщенням країною трансформаційний вплив на соціальну або за її межі та високий стресовий фон,

Address for correspondence, e-mail: editpsychas@gmail.com
Copyright: © Maria Safronova, Inha Petrovska

This is an Open Access journal, all articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0) License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material, provided the original work is properly cited and states its license.

українське суспільство демонструє високий рівень згуртованості, волонтерської активності та соціальної взаємодітримки (Центр Разумкова, 2025; Дембіцький та ін., 2023). Проте разом із мобілізаційними формами поведінки серед населення зростають й такі негативні соціальні процеси як-от втома від війни (Боковець, 2024), втома від співчуття (Zasiekina, 2025), уникнення інформації про війну (Борщенко, 2024) та зниження особистісної залученості до суспільних процесів в країні (Дембіцький та ін., 2023).

Отже, ця психоемоційна напруга між громадянською активністю та емоційним виснаженням є ключовою ознакою стану сучасного українського суспільства. Тобто з одного боку участь у волонтерських проєктах та соціальних ініціативах відіграє терапевтичний ефект надаючи почуття соціальної залученості (Chudzicka-Czupala, 2023), а з іншого боку, багатомісячне життя в умовах воєнного конфлікту провокує емоційне вигоряння, втому від новин, соціальну апатію та соціальне дистанціювання (Дембіцький та ін., 2023).

У цьому контексті постає актуальне наукове завдання – проаналізувати, яким чином співіснують ці дві тенденції – соціальна залученість та емоційне виснаження, та які чинники можуть на це впливати. Таке дослідження забезпечує розуміння психологічних механізмів соціальної активності в умовах тривалого стресу.

Попри високий науковий інтерес до психологічних наслідків війни в Україні,

низка важливих аспектів залишаються не вивченими або ж недостатньо розкритими. Так, більшість психологічних досліджень сфокусовані або на клінічних проявах травматизації внаслідок війни (ПТСР, тривожно-депресивні розлади тощо) (Lushchak, 2023; Bilewicz, 2024), або ж на макросоціальних змінах як-от загальний рівень довіри до влади та соціальних інституцій (Київський міжнародний інститут соціології, 2024) тощо.

Водночас співіснування двох взаємопов'язаних тенденцій – емоційного виснаження та збереження або втрати соціальної прихильності, сьогодні досліджені фрагментарно (Chatham House, 2024). Також залишаються маловивченими особливості морального та інформаційного дистанціювання, які не є формами соціальної байдужості, а радше формою психологічного захисту; гендерні й географічні відмінності у рівнях емоційної втоми та соціальної прихильності; психологічні ефекти волонтерства як механізми підтримки громадської позиції в умовах хронічного стресу.

Огляд літератури

Соціально-психологічні наслідки війни

Війна є не лише політичним чи військовим явищем, але й чинником соціально-психологічного стресу, який має високий вплив на суспільну поведінку, індивідуальне ставлення та взаємодію у системі громадянин-державний орган (Степаненко, 2023). В умовах затяжного воєнного конфлікту

цивільне населення може демонструвати як мобілізаційні реакції (соціальна активність, допомога армії та постраждалим співгромадянам), так і форми психологічного захисту, що набувають форм соціальної відстороненості та апатії, уникнення інформації та емоційна втома (Ху, 2023).

Згідно з S. Hobfoll стресові реакції в умовах соціальних катастроф великої мірою залежить від ступеню збереженості у людини доступів до ресурсів: інформаційних, соціальних та емоційних. Своєю чергою, виснаження цих ресурсів або обмежений доступ до них призводить до зміни активної просоціальної позиції людини на захисну реакцію уникнення (Hobfoll, 2001). Схожої позиції притримувався G. Bonanno, який наголошував, що в кризових умовах люди можуть демонструвати як ознаки резильєнтності, так і дезадаптивні стратегії уникнення соціальної участі, інформації або соціальної взаємодії (Bonanno, 2008).

Соціальні реакції населення на війну великою мірою пов'язані і з процесами колективної ідентифікації, за якої з одного боку, об'єднання людей довколо спільної загрози стимулює активну участь у суспільних процесах. А з іншого – затяжний характер війни, хронічна тривога та постійні повідомлення про втрати серед військових та цивільного населення сприяють формуванню емоційного виснаження, підвищенню рівня фрустрації та поступове дистанціювання людей не лише на емоційному рівні, але й на рівні держави (Надеженко, 2023).

Іншими соціально-психологічними наслідками в умовах затяжних воєнних

конфліктів є соціальне та моральне дистанціювання як форми психологічного захисту (Middendorf, 2022). Ці форми захисту полягають у свідомому або несвідомому зниженні емоційної залученості населення до подій (Slovic, 2015), униканні обговорення тем пов'язаних з війною та ігнорування даних щодо загиблих та поранених (Morina, 2007), притупленні почуття провини за бездіяльність та моральному виправданні себе за відмову від участі у волонтерських ініціативах (Bandura, 2002).

В межах соціальної психології це явище також відоме як моральне відсторонення (moral agency). А. Бандура описує цей феномен як вибіркове вимкнення людиною внутрішнього цензора, що уможлиблює вчинення нею аморальних вчинків без послідуочого переживання почуття провини. Цей феномен реалізується шляхом використання механізмів раціоналізації як от використання евфемістичної мови, перекладання відповідальності, дегуманізації тощо, з метою уникнення почуття провини за відмову від громадянської активності або байдужість до подій (Bandura, 2002).

Відповідно, війна створює складний психологічний контекст, в межах якого зберігається напруга між прагненням бути корисним суспільству та країні та потребою зберегти власні психоемоційні ресурси.

Емоційне виснаження як індикатор перевантаження суспільства

Переживання тривалого стресу під час кризових умов, зокрема під час війни, призводить до формування емоційного

виснаження серед всіх верств населення, який може набувати форм хронічної втоми, зниження емпатії, уникання повідомлень про жертви та втрати на фронті та психологічного відключення від подій. В психологічній літературі цей феномен дістав назви “втома від співчуття” (compassion fatigue) та “втома від війни” (war fatigue). В більш широкому розумінні – це емоційне вигорання суспільства.

Одним з перших, хто описав феномен втоми від співчуття був С.Р. Figley. Дослідник описав цей феномен як результат постійної емоційної взаємодії з чужими стражданнями, що призводить до зниження здатності до співпереживання або до повної її втрати (Figley, 1995). Більш пізні дослідження доводять, що в межах гуманітарних криз, війн чи пандемій навіть ті люди, що не є безпосередніми учасниками подій або взаємодії з їх наслідками, можуть переживати симптоми вторинної травматизації (Cocker, 2016).

Зазначається, що ознаки емоційного виснаження є більше поширеними та вираженими серед жінок, що пов’язується дослідниками з їх вищою емоційною чутливістю, порівняно з чоловіками (Artz, 2022), поєднанням кількох соціальних ролей (Templeton, 2019), а також з гендерно зумовленими очікуваннями щодо жінок в умовах кризи бути сильною і турботливою одночасно (Kelmendi, 2022).

Відповідно, емоційне виснаження є не лише індивідуально-емоційною реакцією на кризові події, але й соціальним індикатором загального психоемоційного перевантаження

суспільства.

Громадянська активність у кризових умовах

Громадянська активність (civic engagement) є активною формою участі громадян у житті суспільства, яка охоплює такі прояви як волонтерство, участь у виборах, підтримку соціальних ініціатив та громадське обговорення суспільно важливих тем (Adler, 2005). В мирний час громадянська активність відбиває рівень демократичного здоров’я суспільства, а в умовах війни є маркером соціальної солідарності та національного опору (Sotnyk, 2024).

Результати українських соціально-психологічних досліджень свідчать про те, що громадянська активність є особливо високою в умовах, де зберігається довіра до громади, усвідомлення спільної мети та наявність локальних прикладів ефективної соціальної взаємодії на кшталт волонтерських хабів, місцевих волонтерських фондів. Участь у таких соціальних ініціативах має не лише інструментальну, а й терапевтичну функцію допомагаючи людям підтримувати відчуття контролю в умовах соціальної нестабільності (Дембіцький та ін., 2023).

Окрему увагу дослідники звертають на регіональні особливості громадянської активності. Наприклад, у прифронтових або більш постраждалих регіонах рівень соціальної залученості може бути вищим через безпосередній контакт із загрозою, натомість у більш віддалених регіонах або соціально “невидимих” районах рівень залученості може знижуватися (Cedos, 2022). Так само у містах-мільйонниках та обласних

центрах соціальна залученість може знижуватися через ефект анонімності та перевантаженість інформацією, тоді як у менших громадах соціально взаємопідтримка має більш виражені ефекти (Putnam, 2000).

Відповідно, в межах громадської активності та залученості під час війни йдеться не лише про соціальну активність, але й про форми соціально-психологічної адаптації населення.

Метою дослідження є дослідити ступінь вираженості серед населення України відстороненості від держави, війни та волонтерства, моральної відстороненості, соціальної апатії, втоми від співчуття та війни.

Гіпотеза дослідження полягає в припущенні про те, що рівень прояву відстороненості від держави, війни, волонтерської діяльності, моральної відстороненості, соціальної апатії, а також втоми від співчуття та війни статистично відрізнятиметься залежно від статі, віку, професійного статусу досліджуваних а також типу населеного пункту, в якому вони проживали до початку повномасштабної війни.

Водночас передбачається, що не буде виявлено статистично значущих відмінностей за вказаними показниками між досліджуваними, які до початку війни проживали в різних регіонах України.

Методи та учасники дослідження

Дослідження проводилося наприкінці квітня 2025 року, на четвертому році війни з використанням Гугл-форм, які були розміщені у соціальних мережах Фейсбук та

Інстаграм, а також у Телеграм каналах. Перед початком опитування було отримано поінформовано згоду від досліджуваних щодо можливості використання їх відповідей у наукових дослідженнях та публікаціях. Досліджено 132 особи (91 жінка та 41 чоловік) віком від 17 до 64 років, що є мешканцями різних регіонів України. В межах анкетування досліджуваним поставлено запитання щодо місця їх проживання до та після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України. З'ясовано, що до початку вторгнення 32,6% досліджуваних проживали на території східного регіону, після – 28,8%; на території центрального регіону до початку проживали 48,5% досліджуваних, після – 45,5%; на території південного регіону до початку проживали 3% досліджуваних, після – 5,3%; на території північного регіону до початку проживали 3%, після – 2,3%; на території західного регіону до та після початку повномасштабного вторгнення проживали 12,9% досліджуваних. Також 5,3% досліджуваних зазначили, що після початку війни вони проживають за кордоном.

Щодо розмірів населених пунктів, в яких проживали досліджувані до та після повномасштабного вторгнення встановлено, що у селах чи містах до 100 тис. населення до початку війни проживали 18,2% досліджуваних, після – 12,1%; у містах та селах з населенням понад 100 тис. до початку війни проживали 27,3% досліджуваних, після – 30,3%; в обласних центрах до початку війни проживали 54,5% досліджуваних, після – 57,6%.

Щодо професійного статусу досліджуваних з'ясовано, що 12,1% досліджуваних є безробітними на момент анкетування, 9,8% – студенти, 3,8% – перебувають у декретній відпустці, 19,7% є рядовими працівниками, 9,1% – старші працівники, 17,4% – провідні фахівці, 14,4% керівники, 13,6% – підприємці або самозайняті та 9,8% є пенсіонерами.

Щодо суб'єктивної оцінки рівня доходу досліджуваних встановлено, що 40,9% досліджуваним вистачає лише на базові потреби, 43,2% досліджуваним вистачає на все необхідне та 15,9% – можуть дозволити собі більше (за все необхідне).

За сімейним станом 50,8% досліджуваних є одруженими, 20,5% – неодруженими, 24,2% – у стосунках, 3,8% – розлученими та 0,8% зазначили, що не бажають надавати відповідь.

Для дослідження та аналізу вираженості серед населення України відстороненості від держави, війни та волонтерства, моральної відстороненості, соціальної апатії, втоми від співчуття та війни розроблено анкету, що містить в собі 23 пункти та передбачає п'ятибальну оціночну шкалу Лайкерта від 1 до 5, де: 1 – “зовсім не згоден”, 2 – “скоріше не згоден”, 3 – “важко сказати/нейтрально”, 4 – “скоріше згоден”, 5 – “повністю згоден”. Перший, другий та третій блоки містять у собі по п'ять запитань, а четвертий, п'ятий та шостий – по два запитання.

Для аналізу результатів анкетування використано програму Jamovi 2.3.28. В межах статистичного аналізу проаналізовано описові

статистики для досліджуваних груп за статтю, віком, регіонами проживання та розмірами населених пунктів, в яких досліджувані проживали до початку повномасштабного вторгнення, професійним статусом та суб'єктивною оцінкою рівня доходу. На першому етапі математико-статистичної обробки даних здійснено перевірку на нормальність розподілу, відповідно до результатів якої відхилено гіпотезу щодо нормального розподілу. Для порівняння груп використано критерій Манна-Вітні та Критерій Крускала-Волліса з попарним порівнянням груп.

Результати

Відстороненість від держави

Блок відстороненості від держави містить у собі п'ять запитань, націлених на виявлення рівня політичної апатії, недовіри до державних інституцій та уникнення обговорень політичної тематики. У табл.1 подано описові статистики досліджуваних за кожним пунктом.

За даними описових статистик, найвищий ступінь згоди досліджувані виявили з твердженням “Я вважаю, що держава не здатна захистити своїх громадян” ($\bar{x}=3,36$; $Md=4$; $SD=1,33$), що може свідчити про поширену недовіру до ефективності держави у воєнних умовах. Водночас твердженням, що отримало найменше підтримки серед досліджуваних є “Політичні процеси в країні мене не цікавлять” ($\bar{x}=1,81$; $Md=1$; $SD=1,08$), що свідчить про загалом невисокий рівень політичної апатії.

Пункт «Я не вірю, що дії держави

Таблиця 1

Описові статистики за пунктами анкети щодо відстороненості від держави

Описові	1. Я не вірю, що дії держави мають прямий вплив на моє життя	2. Політичні процеси в країні мене не цікавлять	3. Я вважаю, що держава не здатна захистити своїх громадян	4. Я уникаю обговорень, що стосуються політики або влади	5. Участь у виборах не має сенсу - нічого не зміниться
Середнє	2,20	1,81	3,36	2,81	2,16
Медіана	2,00	1,00	4,00	3,00	2,00
Ст. відх.	1,40	1,08	1,33	1,38	1,29

мають прямий вплив на моє життя» мав середнє значення $\bar{x}=2,20$ ($Md=2$; $SD=1,40$), що вказує на низько-середній рівень згоди. Висока варіативність відповідей свідчить про полярність у сприйнятті впливу державної політики. Твердження «Я уникаю обговорень, що стосуються політики або влади» отримало середнє значення $\bar{x}=2,81$ ($Md=3$; $SD=1,38$), що може свідчити про наявну тенденцію до дистанціювання від політичної тематики, хоча й нерівномірно виражену серед респондентів. Середнє значення твердження «Участь у виборах не має сенсу – нічого не зміниться» становить $\bar{x}=2,16$ ($Md=2$; $SD=1,29$), що вказує на часткову присутність електорального скепсису.

Відмінності за статтю

Аналіз за статтю виявив статистично значущі відмінності між жінками та

чоловіками за трьома пунктами блоку (табл. 2).

Зокрема, жінки частіше погоджувалися з твердженням про неспроможність держави захистити своїх громадян ($\bar{x}=3,59$; $Md=4$) порівняно з чоловіками ($\bar{x}=2,85$; $Md=2$), що було статистично значущим ($U=1294$; $p=0,004$; $r=0,31$). Аналогічна тенденція спостерігається у пункті про уникнення політичних обговорень ($\bar{x}_ж=3,01$; $\bar{x}_ч=2,37$; $U=1374$; $p=0,013$; $r=0,27$) та у питанні про безсенсовність участі у виборах ($\bar{x}_ж=2,35$; $\bar{x}_ч=1,73$; $U=1355$; $p=0,008$; $r=0,28$).

Відмінності за типом населеного пункту

Статистично значущі відмінності також встановлено між досліджуваними з населених пунктів з різною кількістю населення ($\chi^2=10,25$; $p=0,006$; $\epsilon^2=0,08$). Попарне порівняння показало, що мешканці міст і сіл з

Таблиця 2

Відмінності у відповідях щодо відстороненості від держави між чоловіками та жінками

Пункти анкети	Середнє		Медіана		Стандартне відхилення		U	p	r (ефект)
	Жінка	Чоловік	Жінка	Чоловік	Жінка	Чоловік			
п.3	3,59	2,85	4	2	1,26	1,35	1294	0,004	0,31
п.4	3,01	2,37	3	2	1,39	1,26	1374	0,013	0,27
п.5	2,35	1,73	2	1	1,32	1,14	1355	0,008	0,28

населенням понад 100 тис. частіше погоджувалися з твердженням “Я вважаю, що держава не здатна захистити своїх громадян” ($\bar{x}=3,97$; $Md=4$; $SD=0,90$), ніж мешканці обласних центрів ($\bar{x}=3,08$; $Md=3$; $SD=1,38$) ($W=4,452$; $p=0,005$). Це може бути пов’язано з досвідом безпосередніх ризиків або меншим доступом до державних ресурсів у периферійних регіонах.

Відмінності за віком

За четвертим пунктом анкети “Я уникаю обговорень, що стосуються політики або влади” встановлено вікові відмінності між досліджуваними середнього дорослого віку та досліджуваними юнацького віку ($W=4,24$; $p=0,023$). Молодь частіше уникає політичної тематики ($\bar{x}=4,00$; $Md=5$; $SD=1,12$) у порівнянні з респондентами середнього віку ($\bar{x}=2,80$; $Md=2$; $SD=0,135$), що може свідчити про підвищену емоційну вразливість або втому від інформаційного навантаження.

Відмінності за професійним статусом

Також встановлено статистично значущі відмінності між підприємцями/самозайнятими та студентами щодо політичної байдужості ($\chi^2=17,23$; $p=0,016$; $\epsilon^2=0,02$). Підприємці продемонстрували найнижчий рівень згоди з твердженням “Політичні процеси в країні мене не цікавлять” ($\bar{x}=1,22$; $Md=1$; $SD=0,548$) порівняно зі студентами ($\bar{x}=2,46$; $Md=2$; $SD=1,05$), що може бути зумовлено прямим впливом державної політики на їхню економічну діяльність.

Отже, результати за блоком “Відстороненість від держави” свідчать про низько-середній рівень політичної апатії, з

вираженою недовірою до державної спроможності захистити громадян. Особливо це виражено серед жінок, молоді та мешканців великих населених пунктів. Отримані результати можуть відображати реакцію на кризові умови війни та недовіри до державних інституцій, що сформувалися під тиском зовнішніх загроз та внутрішнього напруження.

Відстороненість від війни

Блок «відстороненість від війни» містить у собі п’ять тверджень, що призначені для виявлення інформаційного уникнення, емоційного дистанціювання та зниження залученості до національного опору. У табл. 3 подано дані описових статистик за кожним пунктом цього блоку.

Описовий аналіз показав, що найвищий рівень згоди викликало твердження “Я не почуваюся залученим(-ою) до загальноукраїнського опору” ($\bar{x}=2,53$; $Md=2$; $SD=1,29$), що вказує на певну емоційну або громадянську дистанцію частини досліджуваних. Також високим є показник за твердженням “Я навмисно не підтримую теми війни у розмовах із близькими” ($\bar{x}=2,36$; $Md=2$; $SD=1,37$), що свідчить про тенденцію уникати теми війни у міжособистісному спілкуванні.

Натомість найменшу підтримку отримало твердження “Мені байдуже, що відбувається на фронті, якщо це не зачіпає мене особисто” ($\bar{x}=1,45$; $Md=1$; $SD=0,976$), що може вказувати на загальну збережену емпатію та переживання щодо ситуації в країні.

Статеві відмінності

Порівняльний аналіз виявив за пунктом “Я уникаю перегляду новин, статистично значущі відмінності між пов’язаних чоловіками та жінками за трьома пунктами війною” ($\chi^2=10,97; p=0,027; \epsilon^2=0,03$). Попарне

Таблиця 3

Описові статистики за пунктами анкети щодо відстороненості від війни

Описові	6. Я уникаю перегляду новин, пов’язаних з війною	7. Війна - це справа військових, а не звичайних людей	8. Я не почуваюся залученим(-ою) до загальноукраїнського опору	9. Я навмисно не підтримую теми війни у розмовах із близькими	10. Мені байдуже, що відбувається на фронті, якщо це не зачіпає мене особисто
Середнє	2,12	1,55	2,53	2,36	1,45
Медіана	2,00	1,00	2,00	2,00	1,00
Ст. відх.	1,38	0,976	1,29	1,37	0,976

цього блоку (табл. 4).

Зокрема, жінки частіше уникають перегляду новин, пов’язаних із війною ($\bar{x}=2,38; Md=2$) порівняно з чоловіками ($\bar{x}=1,54; Md=1$), що є статистично значущим ($U=1239; p=0,001; r=0,34$). Також жінки більшою мірою схильні розглядати війну як справу військових, а не звичайних людей ($\bar{x}_ж=2,80; \bar{x}_ч=1,93; U=1152; p<0,001; r=0,38$). За пунктом “Я не почуваюся залученим(-ою) до загальноукраїнського опору” жінки знову

порівняння виявило, що досліджувані юнацького віку уникають новин значно частіше ($\bar{x}=2,89; Md=2; SD=1,45$), ніж особи пізнього дорослого віку ($\bar{x}=1,52; Md=1; SD=1,03$), ($W=4,14; p=0,029$). Це може бути пов’язано як з віковими відмінностями у стресостійкості, так і з емоційною вразливістю молоді.

Таким чином, результати блоку “відстороненість від війни” свідчать про помірний рівень інформаційного та

Таблиця 4

Відмінності у відповідях щодо відстороненості від війни між чоловіками та жінками

Пункти анкети	Середнє значення		Медіана		Стандартне відхилення		U	p	r
	Жінка	Чоловік	Жінка	Чоловік	Жінка	Чоловік			
п.6	2,38	1,54	2	1	1,45	0,977	1239	0,001	0,34
п.7	2,80	1,93	3	2	1,32	0,985	1152	<0,001	0,38
п.8	2,49	2,05	2	2	1,39	1,26	1502	0,017	0,20

мали вищі середні значення ($\bar{x}=2,49; Md=2$) у порівнянні з чоловіками ($\bar{x}=2,05; Md=2$) ($U=1502; p=0,017; r=0,20$).

Вікові відмінності

Здійснений порівняльний аналіз за віком виявив статистично значущі відмінності

емоційного уникнення, з вираженими статевими та віковими відмінностями. Жінки виявляють більшу потребу у психологічному дистанціюванні від теми війни, що може бути формою самозахисту або реакцією на емоційне перевантаження. Молодь частіше

уникає новинного контенту, що може бути пов'язано з психологічною незрілістю або перевантаженням тривожними повідомленнями. Водночас низький рівень згоди з твердженням про байдужість до фронту свідчить про загалом збережене почуття солідарності та емпатії в українському суспільстві.

Відстороненість від волонтерства

Цей блок анкети містить у собі п'ять запитань, які відображають ставлення до волонтерської та благодійної діяльності під час війни. Дані зведено у табл. 5.

За результатами описового аналізу,

Водночас стандартні відхилення свідчать про варіативність установок, зокрема у пунктах, де йдеться про оцінку ролі волонтерів або особистої відповідальності за допомогу ЗСУ.

Статеві відмінності

Порівняльний аналіз виявив значущі статеві відмінності за одинадцятим пунктом “Я не беру участі в благодійних ініціативах або волонтерств” (табл. 6).

Жінки надавали вищі середні оцінки ($\bar{x}=2,27$; $Md=2$), ніж чоловіки ($\bar{x}=1,24$; $Md=1$), що свідчить про вищий рівень дистанціювання серед жінок. Результат є статистично значущим

Таблиця 5

Описові статистики за пунктами анкети щодо відстороненості від волонтерства

Описові	11. Я не беру участі в благодійних ініціативах або волонтерстві	12. Я не бачу сенсу у зборі коштів на армію або підтримку постраждалих	13. Люди, які волонтерять, перебільшують свою роль	14. Я вважаю, що допомога ЗСУ – це не мій обов'язок	15. Я навмисне ігнорую заклики до волонтерства або допомоги
Середнє	1,95	1,38	1,77	1,85	1,63
Медіана	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Ст. відх.	1,26	0,887	1,01	1,23	1,04

найбільшою згоди серед досліджуваних викликало твердження “Я не беру участі в благодійних ініціативах або волонтерств” ($\bar{x}=1,95$; $Md=1$; $SD=1,26$), однак медіана вказує на те, що більшість досліджуваних усе ж не підтримують цю позицію. Інші твердження, такі як “Я не бачу сенсу у зборі коштів на армію або підтримку постраждалих” ($\bar{x}=1,38$; $Md=1$; $SD=0,887$) та “Я навмисне ігнорую заклики до волонтерства або допомоги” ($\bar{x}=1,63$; $Md=1$; $SD=1,04$), отримали ще нижчі середні оцінки досліджуваних, що вказує на загалом низький рівень волонтерської відстороненості.

($U=1020$; $p<0,001$; $r=0,45$), а розмір ефекту відповідає високому. Це може бути пов'язано з емоційною втомою, зростанням домашнього навантаження на жінок під час війни або з очікуваними гендерними ролями у суспільстві.

Вікові відмінності

Аналіз за віком не виявив чітко виражених статистично значущих відмінностей за жодним пунктом, окрім одинадцятого, де відмінності досягли загальної статистичної значущості ($\chi^2=10,23$; $p=0,037$; $\varepsilon^2=0,03$), але попарні порівняння не виявили достовірних

відмінностей між окремими віковими групами. Спостерігається лише тенденція до відмінностей серед досліджуваних раннього дорослого віку порівняно з досліджуваними пізнього дорослого віку ($p=0,069$).

Відмінності за типом населеного пункту

Показники за одинадцятим пунктом

досліджуваних. Хоча більшість учасників дослідження заперечують байдуже або негативне ставлення до підтримки армії та благодійних ініціатив, значущі відмінності виявлено за статтю та типом населеного пункту. Зокрема, жінки та мешканці більших міст виявляють вищий рівень емоційного чи фізичного дистанціювання від волонтерських

Таблиця 6

Відмінності у відповідях щодо відстороненості від волонтерства між чоловіками та жінками

Пункти анкети	Середнє значення		Медіана		Стандартне відхилення		U	p	r
	Жінка	Чоловік	Жінка	Чоловік	Жінка	Чоловік			
п.11	2,27	1,24	2	1	1,35	0,582	1020	< 0,001	0,45

також має статистично значущі відмінності між досліджуваними, з міст/сіл з різною кількістю населення ($\chi^2=12,388; p=0,002; \epsilon^2=0,32$). Особи, які проживали до війни у населених пунктах із чисельністю понад 100 тис. мешканців, виявили вищий рівень відстороненості ($\bar{x}=2,42; Md=2; SD=1,32$), ніж мешканці населених пунктів до 100 тис. ($\bar{x}=1,38; Md=1; SD=0,924$), ($W=-4,86; p=0,002$). Це може бути пов'язаним із анонімністю серед мешканців великих міст або зниженням тиску спільноти на індивіда.

Регіональні та професійні відмінності

Регіональних відмінностей у межах України за цим блоком не виявлено. Також не встановлено статистично значущих відмінностей між досліджуваними з різним професійним статусом.

Отримані результати свідчать про загально низький рівень відстороненості від волонтерської діяльності серед

ініціатив, що може відображати вплив втоми, стресу та зміни життєвих пріоритетів під час війни.

Моральна відстороненість

Блок “моральна відстороненість” містить у собі два твердження, що стосуються відчуття особистої відповідальності, провини та егоцентричної позиції щодо війни. У таблиці 7 представлено дані описових статистик за кожним пунктом цього блоку.

Описовий аналіз показав, що вищий рівень згоди досліджувані продемонстрували щодо твердження “Я не відчуваю провини, коли ігнорую інформацію про війну” ($\bar{x}=2,49; Md=2; SD=1,46$), що свідчить про наявність морального дистанціювання у частини досліджуваної групи. Твердження “Мені здається, що зараз кожен має дбати лише про себе” набрало трохи нижчі середні показники ($\bar{x}=2,20; Md=2; SD=1,29$), однак медіана вказує на поширення нейтральної або часткової згоди з такою позицією.

Статеві відмінності

Порівняльний аналіз виявив статистично значущі відмінності між чоловіками та жінками за обома пунктами (табл. 8).

Жінки частіше повідомляли, що не відчувають провини, коли ігнорують інформацію про війну ($\bar{x}=2,71$; $Md=3$) порівняно з чоловіками ($\bar{x}=2,00$; $Md=2$), ($U=1392$; $p=0,016$; $r=0,25$). За твердженням

Попарне порівняння виявило, що особи юнацького віку значно частіше погоджувались із цим твердженням ($\bar{x}=2,89$; $Md=3$; $SD=1,17$), ніж досліджувані пізнього дорослого віку ($\bar{x}=1,48$; $Md=1$; $SD=0,75$), ($W=4,56$; $p=0,011$). Відмінності також виявлено між особами раннього дорослого віку ($\bar{x}=2,55$; $Md=3$; $SD=1,24$) та особами передпенсійного віку ($\bar{x}=1,14$; $Md=1$; $SD=0,38$),

Таблиця 7

Описові статистики за пунктами анкети щодо моральної відстороненості

Описові	16. Я не відчуваю провини, коли ігнорую інформацію про війну	17. Мені здається, що зараз кожен має дбати лише про себе
Середнє	2,49	2,20
Медіана	2,00	2,00
Ст. відх.	1,46	1,29

“Мені здається, що зараз кожен має дбати лише про себе” жінки також частіше схилилися до згоди ($\bar{x}=2,56$; $Md=2$), тоді як чоловіки переважно не підтримували цю думку ($\bar{x}=1,39$; $Md=1$), ($U=920$; $p<0,001$; $r=0,51$). Отримані відмінності можуть свідчити про вищий рівень емоційного

($W=4,12$; $p=0,029$), а також між досліджуваними раннього ($\bar{x}=2,89$; $Md=3$; $SD=1,17$) та пізнього дорослого віку ($\bar{x}=1,48$; $Md=1$; $SD=0,750$) ($W=4,69$; $p=0,008$). Отже, молодь виявляє вищу схильність до егоцентричних настанов, що може пояснюватися віковими особливостями

Таблиця 8

Відмінності у відповідях щодо моральної відстороненості між чоловіками та жінками

Пункти анкети	Середнє значення		Медіана		Стандартне відхилення		U	p	r
	Жінка	Чоловік	Жінка	Чоловік	Жінка	Чоловік			
п.16	2,71	2,00	3	2	1,54	1,14	1392	0,016	0,25
п.17	2,56	1,39	2	1	1,36	0,42	920	<0,001	0,51

виснаження серед жінок.

Вікові відмінності

Порівняльний аналіз за віком виявив статистично значущі відмінності за пунктом «Мені здається, що зараз кожен має дбати лише про себе» ($\chi^2=19,63$; $p<0,001$; $\varepsilon^2=0,15$).

ціннісної сфери особистості або зниженим рівнем соціальної відповідальності та емоційної зрілості.

Відмінності за типом населеного пункту

За пунктом “Мені здається, що зараз

кожен має дбати лише про себе” виявлено значущі відмінності між мешканцями різних типів населених пунктів. Жителі міст і сіл з населенням понад 100 тис. осіб ($\bar{x}=2,72$; $Md=3$; $SD=1,23$) частіше погоджувались із цим твердженням, ніж мешканці обласних центрів ($\bar{x}=2,04$; $Md=2$; $SD=1,27$), ($W=-4,17$; $p=0,009$), а також мешканці міст/сіл до 100 тис. ($\bar{x}=1,88$; $Md=1$; $SD=1,23$), ($W=-3,961$; $p=0,014$). Це може свідчити про вищу емоційну втому або зниження рівня довіри до інших та соціальної солідарності у великих населених пунктах.

Відмінності за професійним статусом

Встановлено статистично значущі відмінності за пунктом 17 між досліджуваними групами з різним професійним статусом. Керівники продемонстрували нижчі показники ($\bar{x}=1,53$; $Md=1$; $SD=0,84$), у порівнянні з рядовим працівниками ($\bar{x}=2,69$; $Md=3$; $SD=1,23$), ($W=4,56$; $p=0,028$), а також зі студентами ($\bar{x}=2,85$; $Md=3$; $SD=1,21$), ($W=4,66$; $p=0,022$). Це свідчить про вищий рівень соціальної відповідальності серед людей, що мають управлінський досвід або більший вплив на ухвалення стратегічних рішень.

Загалом результати анкетування за блоком “моральна відстороненість” демонструють помірну поширеність настанов, що свідчать про моральне дистанціювання або егоцентризм, із суттєвими відмінностями за статтю, віком, типом населеного пункту та професійним статусом. Молодші досліджувані, жінки та жителі великих міст частіше демонструють позицію морального

уникнення, що може бути пов’язано з психологічною втомою, соціальним тиском або невизначеністю життєвих перспектив. Водночас низькі показники серед старших досліджуваних і керівників вказують на збереження почуття відповідальності та потребу у суспільній діяльності.

Соціальна апатія

Блок “соціальна апатія” містить у собі два твердження, що відображають байдужість до участі у житті громади та зниження відчуття персонального впливу на суспільні процеси. У табл. 9 подано описові статистики за кожним пунктом цього блоку.

Описовий аналіз засвідчив, що найвищий рівень згоди пов’язаний із твердження “Усе, що відбувається в суспільстві, не залежить від моїх дій” ($\bar{x}=2,48$; $Md=2$; $SD=1,16$), що може свідчити про певну втрату суб’єктивного контролю над суспільною реальністю. Водночас твердження “Участь у житті громади для мене не має жодного значення” ($\bar{x}=2,19$; $Md=2$; $SD=1,14$) отримало нижчі оцінки, хоча і свідчить про наявність у досліджуваній групі осіб, які байдужі до громадської активності.

Статеві відмінності

Порівняльний аналіз виявив статистично значущі відмінності між чоловіками та жінками за обома пунктами блоку (табл. 10).

Жінки частіше демонструють ознаки соціальної апатії, зокрема, є більш байдужими до участі у житті громади ($\bar{x}=2,4$; $Md=2$) порівняно з чоловіками ($\bar{x}=1,73$; $Md=1$), що є статистично значущим ($U=1272$; $p=0,002$; $r=$

0,32). Аналогічна тенденція спостерігається і в оцінці особистого впливу на суспільство: жінки частіше схильні вважати, що їх дії не впливають на соціальні процеси ($\bar{x}=2,67$;Md=2;SD=1,18), тоді як чоловіки меншою мірою поділяють цю думку ($\bar{x}=2,07$;Md=2;SD=0,985) (U=1343;p=0,008);r=0,28)

Вікові відмінності

Порівняльний аналіз засвідчив наявність статистично значущих відмінностей у рівнях соціальної апатії серед представників

поділяють таку позицію ($\bar{x}=1,14$;Md=1;SD=0,378) (W=4,44;p=0,015). Подібна тенденція спостерігається й серед осіб юнацького віку ($\bar{x}=2,67$;Md=2;SD=1,17), які так само частіше дистанціюються від соціального життя громади, ніж досліджувані передпенсійного віку (W=4,59;p=0,001). Крім того, виявлено значущі відмінності між особами пізнього дорослого віку ($\bar{x}=1,71$;Md=1;SD=0,956) та раннього дорослого віку, які демонструють нижчий рівень залученості (W=4,05;p=0,034).

Таблиця 9

Описові статистики за пунктами анкети щодо соціальної апатії

Описові	18. Участь у житті громади для мене не має жодного значення	19. Усе, що відбувається в суспільстві, не залежить від моїх дій
Середнє	2,19	2,48
Медіана	2,00	2,00
Ст. відх.	1,14	1,16

різних вікових груп. За твердженням “Участь у житті громади для мене не має жодного значення» (п.18) виявлено значущі відмінності ($\chi^2=17,63$;p=0,001; $\epsilon^2=0,013$), що свідчить про невеликий, але суттєвий вплив віку на громадянську залученість. Попарні

За твердженням “Усе, що відбувається в суспільстві, не залежить від моїх дій” (п.19) також зафіксовано значущі вікові відмінності ($\chi^2=12,49$;p=0,014; $\epsilon^2=0,095$), що свідчить про помірний вплив віку на відчуття власної ефективності в суспільстві. Попарне

Таблиця 10

Відмінності у відповідях щодо соціальної апатії між чоловіками та жінками

Пункти анкети	Середнє значення		Медіана		Стандартне відхилення		U	p	r
	Жінка	Чоловік	Жінка	Чоловік	Жінка	Чоловік			
п.18	2,4	1,73	2	1	1,18	0,895	1272	0,002	0,32
п.19	2,67	2,07	2	2	1,18	0,985	1343	0,008	0,28

порівняння показали, що досліджувані раннього дорослого віку частіше виявляють байдужість до участі в житті громади ($\bar{x}=2,66$;Md=3;SD=1,14), порівняно з особами передпенсійного віку, які переважно не

порівняння виявило, що молодші досліджувані, зокрема особи юнацького віку, частіше вважають, що їхні дії не впливають на соціальні процеси ($\bar{x}=2,78$;Md=3;SD=0,833), тоді як представники передпенсійного віку

демонструють більшу впевненість у описових статистик за кожним пунктом цього значущості власних дій блоку.

$\bar{x}=1,43; Md=1; SD=0,535$ ($W=4,03; p=0,035$).

Відмінності за професійним статусом

За вісімнадцятим пунктом анкети виявлено статистично значущі відмінності між досліджуваними з різним професійним статусом ($\chi^2=6,69; p=0,035; \varepsilon^2=0,051$). Найвищий рівень соціальної апатії продемонстрували досліджувані, які перебувають у декретній відпустці ($\bar{x}=3,2; Md=3; SD=0,447$), тоді як найнижчий – керівники ($\bar{x}=1,63; Md=1; SD=0,831$) ($W=4,36; p=0,043$). Також статистично значущі відмінності зафіксовано між керівниками та рядовими працівниками ($\bar{x}=2,62; Md=3; SD=1,1$) ($W=4,29; p=0,049$).

Таким чином, блок “соціальна апатія” виявив помірний рівень байдужості до участі у суспільному житті, з особливо вираженими статевими, віковими та професійними відмінностями. Жінки та молодь частіше відчують втрату соціальної самоефективності або знецінюють власну значущість в житті громади, що може бути наслідком емоційного перевантаження, хронічного стресу або нестачі ресурсів для активної соціальної участі. Керівники та старші за віком досліджувані, навпаки, демонструють вищий рівень громадянської включеності.

Втома від співчуття

Блок “втома від співчуття” містить у собі два твердження, спрямовані на виявлення емоційного виснаження, спричиненого постійною взаємодією з інформацією про страждання інших. У табл. 11 подано дані

Описовий аналіз показав, що досліджувані в середньому частково погоджуються з твердженням “Я почуваюся виснаженим(-ою) від постійних історій страждань інших” ($\bar{x}=3,09; Md=3; SD=1,33$), що свідчить про наявність помірного рівня емоційного виснаження внаслідок взаємодії із негативним інформаційним контентом. Твердження “Я уникаю новин про поранених, загинув, постраждалих, бо це морально важко” ($\bar{x}=2,58; Md=2; SD=1,41$) свідчить про те, що уникнення новин не є масовим явищем, проте частина досліджуваних демонструє ознаки морального перевантаження та обмеження споживання інформації.

Статеві відмінності

Порівняльний аналіз виявив статистично значущі відмінності між чоловіками та жінками за обома пунктами цього блоку (табл. 12).

Жінки частіше відзначали емоційне виснаження від історій про чужі страждання ($\bar{x}=3,31; Md=4$), порівняно з чоловіками ($\bar{x}=2,61; Md=2$) ($U=1299; p=0,004; r=0,30$), що відповідає середньому розміру ефекту. Також жінки частіше повідомляли про уникнення новин про постраждалих ($\bar{x}=2,88; Md=3$), у порівнянні з чоловіками ($\bar{x}=1,90; Md=2$) ($U=1160; p<0,001; r=0,38$), що є сильнішим ефектом і може свідчити про вищу емоційну вразливість жінок.

Вікові відмінності

Аналіз відповідей за віковими групами виявив статистично значущі відмінності у рівні емоційного виснаження, викликаного

історіями страждань інших очікуваннями щодо емоційної чутливості, так ($\chi^2=19,76; p<0,001; \varepsilon^2=0,151$). Розмір ефекту і вищим навантаженням у повсякденній свідчить про виражений вплив вікового міжособистісній взаємодії. Молодь, своєю чинника на ступінь втоми від співчуття. чергою, демонструє вищу емоційну Попарне порівняння дозволило встановити, реактивність, що може потребувати що особи юнацького віку демонструють подальшого психологічного супроводу або суттєво вищий рівень емоційного виснаження вдосконалення стратегій самопомоги. ($\bar{x}=4; Md=4; SD=1$), ніж досліджувані передпенсійного віку ($\bar{x}=1,57; Md=1; SD=1,13$) $W=4,18; p=0,026$). Подібна тенденція двох тверджень, які дозволяють виявити спостерігається й при порівнянні з осіб загальне емоційне виснаження, пов'язане з

Втома від війни

Блок «втома від війни» складається з двох тверджень, які дозволяють виявити загальне емоційне виснаження, пов'язане з

Таблиця 11

Описові статистики за пунктами анкети щодо втоми від співчуття

Описові	20. Я почуваюся виснаженим(-ою) від постійних історій страждань інших	21. Я уникаю новин про поранених, загинувших, постраждалих, бо це морально важко
Середнє	3,09	2,58
Медіана	3,00	2,00
Ст. відх.	1,33	1,41

пізнього дорослого віку життям в умовах війни. У табл. 13 подано дані ($\bar{x}=1,86; Md=1; SD=1,11$), які також значно описових статистик за кожним пунктом цього рідше відчують виснаження від співчуття, блоку. порівняно з особами передпенсійного віку Найвищий рівень згоди викликало ($W=5,11; p=0,003$). твердження “Я втомився(-лась) від війни,

життям в умовах війни. У табл. 13 подано дані описових статистик за кожним пунктом цього блоку.

Найвищий рівень згоди викликало твердження “Я втомився(-лась) від війни,

Таблиця 12

Відмінності у відповідях щодо втоми від співчуття між чоловіками та жінками

Пункти анкети	Середнє значення		Медіана		Стандартне відхилення		U	p	r
	Жінка	Чоловік	Жінка	Чоловік	Жінка	Чоловік			
п.20	3,31	2,61	4	2	1,38	1,07	1299	0,004	0,30
п.21	2,88	1,90	3	2	1,45	1,04	1160	<0,001	0,38

Таким чином, результати блоку “втома від співчуття” вказують на помірний рівень емоційного виснаження серед населення, з більш вираженими проявами серед жінок та молоді. Статеві відмінності можуть бути пояснені як соціально зумовленими ролями та

попри те, що вона ще триває” ($\bar{x}=3,89; Md=4; SD=1,29$), що свідчить про масовість переживання емоційного виснаження серед досліджуваних. Твердження “Мені хочеться просто “вимкнути” все, що пов'язано з війною” також отримало високі

оцінки серед опитаних ефекту вказує на помірний вплив віку на схильність до психологічного дистанціювання від воєнної тематики. Попарне порівняння груп дозволило виявити статистично значущі відмінності між досліджуваними пізнього дорослого віку та досліджуваними юного віку ($W=4,045; p=0,034$). Особи юнацького віку демонструють високу потребу “відключення” від воєнного конфлікту ($\bar{x}=4,44; Md=4; SD=0,726$), в той час як особи

поширене прагнення до психологічного відсторонення як стратегії самозбереження. Значне стандартне відхилення у 23 твердженні свідчить про індивідуальні відмінності в реакціях.

Статеві відмінності

Порівняльний аналіз дозволив виявити статистично значущі відмінності між

від воєнного конфлікту

Таблиця 13

Описові статистики за пунктами анкети щодо втоми від війни

Описові	22. Я втомився(-лась) від війни, попри те, що вона ще триває	23. Мені хочеться просто "вимкнути" все, що пов'язано з війною
Середнє	3,89	3,27
Медіана	4,00	4,00
Ст. відх.	1,29	1,53

чоловіками та жінками за обома твердженнями цього блоку (табл. 14).

пізнього дорослого віку частіше висловлюють готовність залишатися в інформаційному полі війни ($\bar{x}=2,67; Md=2; SD=1,53$).

Зокрема, жінки продемонстрували вищий рівень втоми від війни ($\bar{x}=4,15; Md=5; SD=1,13$), порівняно з чоловіками ($\bar{x}=4; Md=4; SD=1$), ($U=1239; p=0,001; r=0,34$). Також жінки частіше висловлювали бажання емоційно «вимкнутися» від війни ($\bar{x}=3,54; Md=4; SD=1,46$), ніж чоловіки ($\bar{x}=2,68; Md=2; SD=1,52$), що також є статистично значущим ($U=1280; p=0,003; r=0,31$).

Відмінності за регіонами

Виявлено статистично значущі регіональні відмінності у відповідях на твердження “Я втомився(-лась) від війни, попри те, що вона ще триває” ($\chi^2=12,31; p=0,015; \epsilon^2=0,094$). Жителі східного регіону частіше повідомляли про високий рівень втоми ($\bar{x}=4,44; Md=5; SD=0,929$), порівняно з респондентами із західного регіону ($\bar{x}=3,12; Md=3; SD=1,22$).

Вікові відмінності

За результатами порівняльного аналізу виявлено статистично значущі відмінності між відповідями за двадцять третім пунктом анкети “Мені хочеться просто “вимкнути” все, що пов'язано з війною” ($\chi^2=12,31; p=0,015; \epsilon^2=0,094$). Розмір

Загалом, результати блоку “втома від війни” свідчать про високий рівень емоційного виснаження серед населення, з помітними статевими та регіональними відмінностями. Жінки демонструють вищу потребу у психологічному дистанціюванні від

воєнних тем, що можна пояснити їхньою більшою емоційною вразливістю. Жителі східних регіонів, які ймовірно зазнали більшого впливу бойових дій, частіше чинниками, включаючи соціальні ролі та досвід жінок у взаємодії з державними структурами (Bunting, 2021). Аналіз блоку анкети “відстороненість

Таблиця 14

Відмінності у відповідях щодо втому від війни між чоловіками та жінками

Пункти анкети	Середнє значення		Медіана		Стандартне відхилення		U	p	r
	Жінка	Чоловік	Жінка	Чоловік	Жінка	Чоловік			
п.22	4,15	3,32	5	3	1,13	1,44	1239	0,001	0,34
п.23	3,54	2,68	4	2	1,46	1,52	1280	0,003	0,31

повідомляють про втому від війни, що підтверджує зв'язок між об'єктивними обставинами життя та рівнем емоційного навантаження.

Обговорення результатів

Результати дослідження дозволяють виокремити низку ключових тенденцій у проявах соціальної та моральної відстороненості, втому від війни та політичної апатії серед українського населення в умовах війни, що триває. Виявлено помірний рівень відстороненості від держави, що виражається в недовірі до здатності держави захистити своїх громадян, уникненні обговорень політики та сумнівах у доцільності участі у виборах. Жінки частіше за чоловіків демонстрували критичне ставлення до ефективності державних структур. Найбільший рівень скепсису фіксувався серед жителів великих населених пунктів. Подібні результати отримано британськими дослідниками, в межах проєкту TrustGov, які виявили, що жінки частіше, ніж чоловіки, висловлюють недовіру або скепсис щодо дій уряду. Це може бути пов'язано з різними

від війни” виявив тенденцію до емоційного уникнення та зниження відчуття залученості до загальнонаціонального опору. Частина досліджуваних свідомо уникає тем війни у спілкуванні та медіа. При цьому найбільш залученими є чоловіки та особи старших вікових груп. Молодь і жінки частіше демонструють інформаційне виснаження та потребу в емоційному дистанціюванні. Отримані результати перегукуються з результатами досліджень проведених під час пандемії COVID-19, згідно з якими пандемічна втома була пов'язана з порушеннями психічного здоров'я серед студентів коледжів у Китаї та США. Це виснаження виникало через перевантаження інформацією та обмеження, пов'язані з пандемією, що призводило до фізичного та емоційного виснаження (Dotson, 2022; Wu, 2024). А дослідження польських дослідників наголошує, що під час карантинних обмежень саме жінки переживали пандемічну втому, суб'єктивні симптоми втому та занепокоєння, пов'язані з пандемією COVID-19, на вищому рівні, порівняно з чоловіками (Hendry, 2020).

Висвітлено явище втому від співчуття,

що проявляється у відчутті емоційного виснаження та уникненні новин про поранених і загиблих. Найвищі показники зафіксовано серед осіб юнацького віку, а також серед жінок. Результати підтверджують наявність вразливості до вигорання через співпереживання у цих групах. Втома від війни як феномен охоплює значну частину досліджуваної групи. Найвищі показники виявлено серед жінок та жителів східних регіонів, що може свідчити як про травматичний досвід втрат, так і про хронічне емоційне напруження. Ці результати узгоджуються з висновками досліджень, присвячених втомі від співчуття (compassion fatigue), де показано, що жінки та молодь є вразливішими до емоційного виснаження в умовах постійного інформування про травматичні події (Zhang, 2025).

Багато досліджуваних висловлюють бажання "вимкнути" війну як інформаційне тло. Моральна відстороненість в цій досліджуваній групі виражається в готовності зосередитися на собі, не відчувати провини за ігнорування війни. Ці прояви частіше фіксувалися серед молоді та студентства, що може свідчити як про втому, так і про кризи ідентичності в умовах тривалого конфлікту. Отримані результати узгоджуються з результатами дослідження Luo і Bussey (2023), які наголошують, що моральна відстороненість досягає свого піку в підлітковому віці та знижується з віком. Це пояснюється особистісними (низькі рівні емпатії та саморегуляції) та соціальними (низькі рівні емпатії та саморегуляції, а також нестабільним соціальним середовищем та

надмірним соціальним тиском) чинниками, що можуть підсилювати моральну відстороненість. Нарешті, соціальна апатія, що охоплює байдужість до життя та функціонування громади та віру в особисту безсилість у впливі на суспільні події, частіше проявляється у молодших вікових досліджуваних групах, натомість особи передпенсійного віку зберігали вищу соціальну активність та почуття впливу. Luo і Bussey (2023) наголошують, що моральне дистанціювання не є стабільною рисою особистості, а проявляється залежно від контексту, наприклад інформаційного перевантаження чи соціального тиску, що узгоджується з результатами поточного дослідження.

Деякі з виявлених у цьому дослідженні форм соціального уникнення та емоційного дистанціювання можуть бути частково пояснені моделлю соціального відсторонення, яку описують Rubin і Chronis-Tuscano (2021). Автори підкреслюють, що схильність до соціального уникнення формується під впливом тривожності, негативного соціального досвіду та індивідуальних особистісних рис. Хоча їх дослідження зосереджене на дитячому віці, зазначені механізми можуть мати свої прояви і в дорослому житті, зокрема у відповідь на затяжні кризові умови. Таким чином, емоційне виснаження та прагнення до психологічного самозахисту, зафіксовані в нашій вибірці, можуть розглядатися як адаптивні стратегії подолання тривалого соціального стресу. Дані поточного дослідження підтверджують цю дихотомію:

частина населення зберігає емпатію та відчуття громадянського обов'язку, тоді як інші – вдаються до психологічного самозахисту.

Як зазначає А. Бандура (Bandura, 2002), механізми морального дистанціювання – такі як переоцінка шкідливої поведінки, уникнення відповідальності чи дегуманізація – можуть знижувати рівень самозасудження та формувати толерантність до соціально шкідливої або морально неоднозначної поведінки. Також результати поточного дослідження узгоджуються з висновками досліджень, присвячених втомі від співчуття (compassion fatigue), де показано, що жінки та молодь є вразливішими до емоційного виснаження в умовах постійного інформування про травматичні події (Zhang, 2025).

Отримані результати частково підтверджують висунуту гіпотезу щодо наявності відмінностей у рівнях соціальної, моральної та емоційної відстороненості між окремими соціально-демографічними групами. Зокрема, було виявлено статистично значущі відмінності між респондентами різної статі, віку, професійного статусу, а також залежно від типу населеного пункту, в якому вони проживали до початку повномасштабного вторгнення. Ці результати простежуються у всіх блоках анкети – зокрема, у ставленні до держави, війни, волонтерства, а також у показниках соціальної апатії, втоми від співчуття та війни.

Водночас гіпотеза про відсутність статистично значущих відмінностей між респондентами, що проживали до війни в

різних регіонах України, переважно підтвердилася. Хоча поодинокі відмінності було зафіксовано, вони мали фрагментарний характер і не охоплювали всі блоки опитування. Таким чином, регіональна приналежність не виявилася ключовим чинником у формуванні настанов щодо соціальної відстороненості та емоційного реагування на війну, на відміну від таких факторів, як вік чи стать.

Обмеження дослідження

Попри широку проблематику, охоплену в межах цього дослідження, важливо зважати на низку обмежень, що можуть впливати на інтерпретацію отриманих результатів. Насамперед, вибірка не є репрезентативною для всього населення України, оскільки опитування проводилося онлайн і мало добровільний характер. У зв'язку з цим, воно могло охопити частину людей, менш залучених у цифровий простір або менш вмотивованих до участі в психологічних дослідженнях.

Крім того, дані зібрані у формі самозвітів, що завжди пов'язано з ризиками суб'єктивності: досліджувані можуть як несвідомо применшувати рівень власної апатії чи втоми, так і, навпаки, перебільшувати його. Окрему складність становить і вимірювання таких багатозначних феноменів, як моральна відстороненість чи втома від співчуття. Їх сприйняття може змінюватися залежно від віку, культурного контексту, рівня стресу чи досвіду війни. У цьому дослідженні також не враховувалися важливі індивідуальні чинники, такі як особисті втрати, релокація, евакуація чи безпосередня участь у бойових

діях, які потенційно можуть мати суттєвий вплив на результати.

Практичне значення

Результати дослідження мають прикладне значення для соціальних психологів, кризових консультантів та державних інституцій. Зокрема, виявлені групи ризику (жінки, молодь, жителі східних регіонів) потребують цілеспрямованих психосоціальних інтервенцій, спрямованих на відновлення ресурсу, зменшення тривоги та підтримку залученості. Водночас результати свідчать про потребу в розробці психопросвітницьких програм, що нормалізують переживання виснаження, співпереживального вигорання та апатії як реакції на хронічну кризу. При цьому, просвітницькі заходи, спрямовані на підвищення громадянської активності, доцільно розробляти з урахуванням вікових особливостей та типових форм соціального дистанціювання.

Висновки

Проведене дослідження дозволило комплексно охопити кілька різновидів соціальної та емоційної відстороненості в умовах війни, що є важливим кроком до розуміння психологічної адаптації громадян під час затяжної кризи.

Виявлена диференційована чутливість до тем державної політики, війни, волонтерства та суспільної взаємодії свідчить про те, що відсторонення не є однорідним феноменом, а варіюється залежно від соціального контексту та індивідуальних характеристик.

Новизна роботи полягає у спробі

розмежувати моральну, соціальну та емоційну відстороненість як окремі, але взаємопов'язані складові, кожна з яких має свою динаміку, чутливість до стресових чинників і соціально-демографічні маркери. Отримані результати підтверджують не лише існування виражених вікових і статевих відмінностей, а й значення професійного статусу й типу населеного пункту в моделюванні дистанції щодо суспільних процесів.

Запропонована типологія відстороненості може мати практичне застосування в інформаційній політиці, кризовому консультуванні, плануванні психологічної підтримки населення, а також при адаптації комунікацій у сфері безпеки, волонтерства та соціальної згуртованості.

Серед обмежень варто зазначити не репрезентативний характер вибірки, самозвітну форму збору даних та відсутність врахування таких важливих чинників, як особистий досвід втрат, ротацій або евакуації, які можуть значно впливати на психологічні реакції.

Подальші дослідження доцільно орієнтувати на вивчення причин і механізмів переходу від залученості до відстороненості (і навпаки), а також на тестування інтервенцій, здатних знижувати соціальну апатію та підтримувати емпатійну стійкість населення.

Науково-методологічно перспективним є також вивчення ролі медіа, морального виправдання та колективних уявлень у нормалізації чи протидії соціальній відстороненості.

Отримані результати можуть бути інтегровані у ширший дискурс щодо громадянського суспільства в умовах війни, за яких психологічні аспекти колективного життя стають не менш важливими, ніж політичні чи економічні.

References:

- Bokovets, O. (2024). Psykholohichni osoblyvosti perezhivannia syndromu vtomy vid viiny. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni T. Shevchenka. *Sotsialna robota*, (1)10, 50–55. DOI: <https://doi.org/10.17721/2616-7786.2024/10-1/7>
- Borshchenko, V. (2024). Na NAM Summit 2024: osoblyvosti spozyvannia informatsii v Ukraini pid chas viiny. *Suspilne movlennia*. <https://corp.suspilne.media/>
- Kyivs'kyi mizhnarodnyi instytut sotsiologii (2024). Dynamika doviry do okremykh instytutisii u 2021–2024 rokakh. Politychna zaluchenist'. Usvidomlenist' neobkhidnosti prezydents'kykh vyboriv. <https://www.kiis.com.ua/>
- Nadezhenko, A. (2023). Stiikist' natsional'noi identychnosti za umov viiny. U M. V. Trofymenko (Red.), *Publichne upravlinnia dlia staloho rozvytku: vyklyky ta perspektyvy na natsional'nomu ta mistsevomu rivniakh*. Materialy V Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii (26–27 zhovtnia 2023 r., m. Kyiv) (s. 204–206). MDU.
- Stepanenko, V., Zlobina, O., Holovakha, Ye., Dembitskyi, S., & Naidonova, L. (2023). Stres, sprychynenyi viinoiu, ta resursy sotsialno-psykholohichnoi stiikosti: ohliad teoretychnykh kontseptualizatsii. *Sotsiologhiia: teoriia, metody, marketynh*, (4), 22–39.
- Cedos. (2022). Try misiatsi povnomasshtabnoi viiny v Ukraini: dumky, perezhivannia, dii. <https://cedos.org.ua/researches>
- Dembitskyi, S., Zlobina, O., Kostenko, N., ta in. (2023). Ukrainske suspilstvo v umovakh viiny. Rik 2023: Kolektyvna monohrafiia (Ye. Holovakha & S. Makeiev, Red.). Instytut sotsiologii NAN Ukrainy.
- Tsentr Razumkova. (2025). Otsinka sytuatsii v kraini, dovira do sotsialnykh instytutiv, politykiv, posadovtsiv ta hromadskykh diachiv, stavlennia do vyboriv pid chas viiny, vira v peremohu (liutyi–berezen' 2025 r.). <https://razumkov.org.ua/>
- Adler, R. P., & Goggin, J. (2005). What do we mean by “civic engagement”? *Journal of Transformative Education*, 3(3), 236–253. <https://doi.org/10.1177/1541344605276792>
- Artz, B., Kaya, I., & Kaya, O. (2022). Gender role perspectives and job burnout. *Review of Economics of the Household*, 20(2), 447–470. <https://doi.org/10.1007/s11150-021-09579-2>
- Bandura, A. (2002). Selective moral disengagement in the exercise of moral agency. *Journal of Moral Education*, 31(2), 101–119. <https://doi.org/10.1080/0305724022014322>
- Bilewicz, M., Babińska, M., & Gromova, A. (2024). High rates of probable PTSD among Ukrainian war refugees: The role of intolerance of uncertainty, loss of control and subsequent discrimination. *European Journal of Psychotraumatology*, 15(1). <https://doi.org/10.1080/20008066.2024.2394296>
- Bonanno, G. A. (2004). Loss, trauma, and human resilience: Have we underestimated the human capacity to thrive after extremely aversive events? *American Psychologist*, 59(1), 20–28. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.59.1.20>
- Bunting, H., Gaskell, J., & Stoker, G. (2021). Trust, mistrust and distrust: A gendered perspective on meanings and measurements. *Frontiers in Political Science*, 3, 642129. <https://doi.org/10.3389/fpos.2021.642129>
- Chudzicka-Czupala, A., Chiang, S. K., Tan, C. M., et al. (2023). Association between mental health, psychological characteristics, and motivational functions of volunteerism among Polish and Ukrainian volunteers during the Russo-Ukrainian War. *Scientific Reports*, 13, 20725. <https://doi.org/10.1038/s41598-023-47840-z>
- Cocker, F., & Joss, N. (2016). Compassion fatigue among healthcare, emergency and community service workers: A systematic review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 13(6), 618. <https://doi.org/10.3390/ijerph13060618>
- Dotson, M. P., Castro, E. M., Magid, N. T., Hoyt, L. T., Suleiman, A. B., & Cohen, A. K. (2022). “Emotional distancing”: Change and strain in U.S. young adult college students' relationships during COVID-19. *Emerging Adulthood*, 10(2), 546–557. <https://doi.org/10.1177/21676968211065531>
- Figley, C. R. (1995). *Compassion fatigue: Coping with secondary traumatic stress disorder in those who treat the traumatized*. Taylor & Francis.
19. Hendry, N. A. (2020). Young women's mental illness and (in-)visible social media practices of control and emotional recognition. *Social Media + Society*, 6(4). <https://doi.org/10.1177/2056305120963832>

- Hobfoll, S. E. (2001). The influence of culture, community, and the nested self in the stress process: Advancing conservation of resources theory. *Applied Psychology*, 50(3), 337–421. <https://doi.org/10.1111/1464-0597.00062>
- Kelmendi, K., & Jemini-Gashi, L. (2022). An exploratory study of gender role stress and psychological distress of women in Kosovo. *Women's Health*, 18, 1–10. <https://doi.org/10.1177/17455057221097823>
- Luo, A., & Bussey, K. (2023). Moral disengagement in youth: A meta-analytic review. *Developmental Review*, 70, 101101. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2023.101101>
- Lushchak, O., Velykodna, M., Bolman, S., Strilbytska, O., Berezovskyi, V., & Storey, K. B. (2023). Prevalence of stress, anxiety, and symptoms of post-traumatic stress disorder among Ukrainians after the first year of Russian invasion: A nationwide cross-sectional study. *Lancet Regional Health – Europe*, 36, 100773. <https://doi.org/10.1016/j.lanepe.2023.100773>
- Middendorf, G. (2022). *Civilian coping strategies in war: A qualitative content analysis of a diary from the siege of Breslau in 1945* (74 p.).
- Morina, N. (2007). The role of experiential avoidance in psychological functioning after war-related stress in Kosovar civilians. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 195(8), 697–700. <https://doi.org/10.1016/j.lanepe.2023.100773>
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.
27. Rubin, K. H., & Chronis-Tuscano, A. (2021). Perspectives on social withdrawal in childhood: Past, present, and prospects. *Child Development Perspectives*, 15(3), 160–167. <https://doi.org/10.1111/cdep.12417>
- Slovic, P. (2015). Psychic numbing and genocide. *Psychological Science Agenda*, 29(8), 55–68. <https://doi.org/10.1515/9783110376616-005>
- Sotnyk, I. (2024). Social solidarity economy during the war: The sources of individual and community resilience. *Problems and Perspectives in Management*, 22(3), 542–555. [https://doi.org/10.21511/ppm.22\(3\).2024.41](https://doi.org/10.21511/ppm.22(3).2024.41)
- Templeton, K., Bernstein, C. A., Sukhera, J., Nora, L. M., Newman, C., Burstin, H., ... & Busis, N. (2019). Gender-based differences in burnout: Issues faced by women physicians. *NAM Perspectives*, 1–16. <https://doi.org/10.31478/201905a>
- Chatham House. (2024). *Ukraine's wartime recovery and the role of civil society: Chatham House survey of Ukrainian CSOs – 2024 update*. <https://www.chathamhouse.org>
- Wu, Q., Zhang, T. M., Wang, X., Wang, Y., Yang, W., Li, Y., & Liu, Z. (2024). Pandemic fatigue and depressive symptoms among college students in the COVID-19 context: Indirect effects through sense of control and intolerance of uncertainty. *BMC Psychology*, 12, 21. <https://doi.org/10.1186/s40359-024-01521-2>
- Xu, W., Pavlova, I., Chen, X., Petrytsa, P., Graf-Vlachy, L., & Zhang, S. X. (2023). Mental health symptoms and coping strategies among Ukrainians during the Russia-Ukraine war in March 2022. *International Journal of Social Psychiatry*, 69(4), 957–966. <https://doi.org/10.1177/00207640221143919>
34. Zasiakina, L., & Martyniuk, A. (2025). War-related continuous traumatic stress as a potential mediator of associations between moral distress and professional quality of life in nurses: A cross-sectional study in Ukraine. *BMC Nursing*, 24, 16. <https://doi.org/10.1186/s12912-024-02668-4>
35. Zhang, H., & Dator, W. L. (2025). Establishment and validation of a prediction model for compassion fatigue in nursing students. *BMC Nursing*, 24, 193. <https://doi.org/10.1186/s12912-025-02834-2>

Maria Safronova

*Psychology Specialist,
Lead Expert in External and Internal Communications,
LLC "Agrocenter-Ukraine", Lviv (Ukraine)*

Inha Petrovska

*Doctor of Psychological Sciences, Professor of the Department of Psychology,
Ivan Franko National University of Lviv, Lviv (Ukraine)*

**EMOTIONAL AND SOCIAL DISENGAGEMENT OF
UKRAINIANS DURING THE WAR: RESULTS OF A
PILOT STUDY**

ABSTRACT

In the context of the full-scale war in Ukraine, there is an increasing need for a deeper understanding of the psychological mechanisms underlying citizens' social, emotional, and moral disengagement. The relevance of this topic stems not only from the need to record forms of passivity but also from identifying latent psychological defense strategies that may be disguised as adaptive or socially neutral behavior. The aim of the study is to identify the features of emotional, moral, and social disengagement among the Ukrainian population under conditions of chronic stress caused by war. The object of the research is disengagement as a socio-psychological phenomenon formed at the intersection of personal, situational, and cultural-historical factors. The article presents the results of a pilot quantitative study using an original questionnaire that covered several thematic blocks, including attitudes toward the war, the state, volunteering, as well as levels of compassion fatigue and moral exhaustion. Statistical analysis (nonparametric criteria) revealed several types of disengagement that differ in terms of intensity, socio-demographic characteristics of respondents, and accompanying emotional reactions. Women, young people, and residents of large cities were found to demonstrate emotional distancing more frequently. Age, professional status, and the level of personal exhaustion were also significant predictors of disengagement, while region of residence had minimal impact. Distinct response profiles were identified—ranging from active civic involvement to psychological

“shutdown” as a form of self-preservation. The practical significance of this research lies in its applicability to crisis psychology, the design of public communication strategies, volunteer support, and civic education. The proposed typology of disengagement may serve as a basis for developing targeted psychosocial interventions aimed at reducing apathy and strengthening social cohesion.

Keywords: social disengagement, moral disengagement, emotional distancing, compassion fatigue, psychological defense, war.

Сафронова Марія Ігорівна

Спеціаліст психології, Провідний фахівець із зовнішніх та внутрішніх комунікацій, ТОВ «КК "АГРОЦЕНТР-УКРАЇНА"», м. Львів (Україна)

Петровська Інга Ростиславівна

Доктор психологічних наук, професор кафедри психології, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів (Україна)

**ЕМОЦІЙНА ТА СОЦІАЛЬНА
ВІДСТОРОНЕНІСТЬ УКРАЇНЦІВ ПІД ЧАС
ВІЙНИ: РЕЗУЛЬТАТИ ПІЛОТАЖНОГО
ДОСЛІДЖЕННЯ**

АНОТАЦІЯ

У контексті повномасштабної війни в Україні зростає потреба в глибшому розумінні психологічних механізмів, що лежать в основі явища соціальної, емоційної та моральної відстороненості громадян. Актуальність цієї теми обумовлена не лише потребою фіксації форм пасивності, а й необхідністю виявлення латентних стратегій психологічного захисту, які можуть маскуватися під адаптивні або соціально нейтральні моделі поведінки. Мета дослідження – виявити особливості прояву емоційної, моральної та соціальної відстороненості в українського населення в умовах хронічного стресу, пов'язаного з війною. Об'єкт дослідження – феномен відстороненості як соціально-психологічне явище, що формується на перетині особистісних, ситуативних і культурно-історичних чинників. У статті представлено результати пілотажного кількісного дослідження, що проводилося із використанням авторської анкети, яка охоплювала низку тематичних блоків, зокрема ставлення до війни, держави, волонтерства, а також рівень втоми від

співчуття та морального виснаження. Статистичний аналіз (непараметричні критерії) дозволив виокремити кілька типів відстороненості, які відрізняються за інтенсивністю проявів, соціально-демографічними характеристиками респондентів, а також за супутніми емоційними реакціями. Виявлено, що жінки, молодь та мешканці великих міст частіше демонструють емоційне дистанціювання. Крім того, вік, професійний статус та рівень особистісного виснаження виявилися предикторами відстороненості, тоді як регіон проживання мав мінімальний вплив. Зафіксовано також специфічні профілі реагування – від активного включення до психологічного «заморожування» як механізму самозбереження. Практична значущість дослідження полягає в можливості його використання у сфері кризової психології, розробці соціальних кампаній, волонтерській підтримці та освітніх програмах. Типологія відстороненості може слугувати основою для розробки цільових психосоціальних інтервенцій, спрямованих на зниження соціальної апатії та посилення відчуття залученості й спільності.

Ключові слова: соціальна відстороненість, моральна відстороненість, емоційне дистанціювання, втома від співчуття, психологічний захист, війна.

How to cite (як цитувати):

Safronova, M., & Petrovska, I. EMOTIONAL AND SOCIAL DISENGAGEMENT OF UKRAINIANS DURING THE WAR: RESULTS OF A PILOT STUDY. *PSYCHOLOGICAL JOURNAL*, 11(2), 18–42. <https://doi.org/10.31108/1.2025.11.2.2> [in Ukrainian]

Сафронова, М., & Петровська, І. ЕМОЦІЙНА ТА СОЦІАЛЬНА ВІДСТОРОНЕНІСТЬ УКРАЇНЦІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ: РЕЗУЛЬТАТИ ПІЛОТАЖНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ. *ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЧАСОПИС*, 11(2), 18–42. <https://doi.org/10.31108/1.2025.11.2.2>

Дата отримання статті: 07.01.2024

Дата рекомендації до друку: 21.02.2025

Дата оприлюднення: 28.02.2025